

TOELICHTING OP DE BIJDRAGE AAN DE SCHWEITZERDAG DOOR KIRSTIN GRAMLICH

CANTOR EN ORGANIST VAN DE LEBUÏNUSKERK (Deventer)

Beste mensen,

Voordat ik mijn programma voortzet, vertel ik graag een paar dingen over de relatie van Albert Schweitzer met de muziek van Johann Sebastian Bach.

Eerst een paar woorden over Albert Schweitzer en deze plek: In de jaren 20 en 30 van de vorige eeuw heeft Albert Schweitzer meerdere orgelconcerten in deze kerk gegeven. Hij werkte hierin samen met de holländische Bachgesellschaft, die zijn concerten organiseerde terwijl hij in Afrika zat. Albert Schweitzer werd ook bij het 100-jarige jubileum van dit orgel uitgenodigd, waar hij helaas niet bij aanwezig kon zijn, vanwege zijn verblijf in Lambere. In ons archief is een mooie handgeschreven brief van hem waarmee hij bedankte voor de uitnodiging en de klank van dit orgel zeer loofde.

Schweitzer was dus niet alleen een formidabele arts en theoloog maar ook een gepassioneerde en zeer getalenteerde organist. Meteen na zijn eindexamen aan het Gymnasium op, 18-jarige leeftijd- leerde hij de beroemde Parijse organist Charles Marie Widor kennen, van wie hij les nam. In 1905 kwam het eerste Bach-boek van Schweitzer uit. Al met al heeft Schweitzer een 700 pagina's tellende encyclopedie over de muziek van Bach geschreven.

Voor Schweitzer is Bach een Duitse Mysticus. Zijn bevindingen houden zich ver van ratio, die in de muziek van Bach veel gezocht en gevonden wordt. Bach was dé componist van de hoge barok, een eindpunt. Zijn muziek zit vol symmetrie, evenwichtige verhoudingen als de Gouden Snede, getallensymboliek. Alleen het laatste heeft voor Schweitzer betekenis. De barokke aanleg van muziek speelt niet in zijn uiteenzetting. Hij vertrekt helemaal uit de esthetiek. De onmiddellijke ervaring, die hij van kinds af aan

bij de muziek van Bach had, heeft nog steeds het overwicht in zijn kijk naar deze muziek.

Zojuist hoorde u aansluiten aan de Fantasia in c-moll BWV 537 de erbij behorende Fuga. Schweitzer associeert een Bachfuga met de gotische bouwkunst, lijnen, die tot stabiliteit en evenwicht leiden. Hij zegt het volgende:

“Dieses Erleben weckt in uns eine unnennbare Befriedigung und Beruhigung. Die Seelenruhe, die uns bei Bachs Musik überkommt, lässt sich nur mit der vergleichen, die wir beim Anschauen der Gothik empfinden.“

U ziet, hij geeft een subjectieve ervaring weer. Het gaat dan verder ook niet over proporties, want ook de Gotiek stoelt erop. Met een blik omhoog, kijkend naar het prachtige gotische gewelf van de Lebuinuskerk kunt u misschien de muziek nog even terug laten klinken en proberen om de ervaring van Schweitzer te beleven.

Schweitzer lag één verzameling van Bach's orgeloeuvre bijzonder aan het hart, namelijk “Das Orgelbüchlein”. Het is een improvisatiemethode van Bach. Het is een verzameling van 46 koraalvoorspelen waarin Bach zijn leerlingen aangeeft, hoe je een koraalmelodie muzikaal kunt bewerken. De emotionele lading van het koraal en de plek in het kerkelijke jaar, waarin de betreffende koraal hoort, dient mede in acht genomen te worden bij de manier van improviseren.

De bijzondere band, die Schweitzer hiermee heeft, komt uit zijn vroege jeugd, uit zijn eerste orgellessen bij Eugen Münch, die Schweitzer zeer hebben gevormd.

In zijn Bachboek schrijft hij hierover:

“Ich war zehn Jahre alt, als ich die Bachschen Choralvorspiele kennenlernte. Eugen Münch nahm mich an Samstag Abenden mit an die Orgel, wo er sich auf den sonntäglichen Gottesdienst vorbereitete. Mit tiefen Eindrücken folgte ich den herrlichen Tönen des herrlichen, alten Instrumentes, die sich in der dunklen Kirche verloren....“

Bijzonder waardeert Schweitzer de verhouding woord en muziek in deze korte koraalbewerkingen. De melodie wordt haast niet onderbroken. De

begeleiding staat geheel in dienst van het affect van de melodie. Dat is voor Schweitzer de beste en puurste manier.

Uit het Orgelbüchlein speel ik u aansluitend aan mijn uitleg twee bewerkingen: het beschouwende, naar binnen gerichte koraal 'Ich ruf zu dir, Herr Jesu Christ' en het vreugdevolle koraal voor Nieuwjaarsdag "In dir ist Freude".

Daarna speel ik een koraalbewerking uit de verzameling "Schübler Choräle". Dat zijn zes koraalvoorspelen met uitbundige tussenspelen, die Bach naderhand vanuit cantatedelen voor orgel heeft bewerkt. U hoort het bekende koraal "Wachet auf, ruft uns die Stimme".

Over Bach's cantates zegt Schweitzer het volgende: „Man muss sie alle kennen. Die eine Kantate lehrt uns über nächste.“

Voor Schweitzer was Bach niet alleen een componist. Hij was een complete kunstenaar, schilder, dichter, componist en uitvoerend musicus. In zijn composities zag Schweitzer geschilderde beelden. De muziek maakt een afbeelding van de tekst door de noten, die Bach eraan toe heeft gevoegd. Dat is onveranderlijk voor Schweitzer. Het hoort onlosmakelijk bij elkaar. Zo heeft hij zelfs kritiek op Bach waar die zelf andere teksten toepast op zijn eigen noten. Dat doet Bach vooral in het Weihnachtsoratorium en in de Hohe Messe. Dit zijn werken waarin Bach zijn zeg maar "Best of" verzameld voor een uitgave de tijden zal doorstaan. Dat is Bach gelukt. Voor Schweitzer had dit niet gehoeven.

Zo eindig ik dan misschien ook met een vraagteken omdat ik met een bewerking van Bach mijn voordracht zal afsluiten. Als laatste stuk speel ik het eerste deel uit Concerto in G-dur een bewerking van Bach van een concerto – een orkeststuk- van Vivaldi voor orgel.

Het 700 pagina's tellende boek van Schweitzer heb ik tot nu toe niet gelezen. Al werd ik door de uitnodiging voor deze middag wel nieuwsgierig. Veel informatie heb uit het boeiende boek van Barend Schuurman "Albert Schweitzer over Johann Sebastian Bach".

Ik wens u nu veel plezier met het vervolg van mijn programma.